

STANISŁAW A. SROKA

Jan Kośmider z Ostrzeszowa. Zapomniany medyk z początku XVI wieku

Jan Kośmider from Ostrzeszów. A Forgotten Medic from the Beginning of the Sixteenth Century

Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego.
Institute of History of the Jagiellonian University.

Słowa kluczowe: Jan Kośmider z Ostrzeszowa, Uniwersytet Krakowski w XVI wieku, Wydział Lekarski Uniwersytetu Krakowskiego, Uniwersytet w Bolonii w XVI wieku

Streszczenie

W artykule ukazano sylwetkę Jana Kośmidera, zapomnianego lekarza z początku XVI w. Jan po studiach odbytych w Krakowie wykładał przez kilka lat (1499-1503) na Wydziale Sztuk Wyzwolonych Uniwersytetu Krakowskiego. W 1511 r. uzyskał w Bolonii stopień doktora medycyny. Po powrocie do Polski inkorporował się do Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Krakowskiego. W 1513 r. był dziekanem tegoż fakultetu. Dał się poznać jako wytrwały obrońca prawa do wykonywania zawodu medyka tylko przez osoby legitymujące się doktoratem z tej dziedziny, za co czasami spotykały go szykany. Kariera Jana Kośmidera w Uniwersytecie Krakowskim była krótka ze względu na rychłą śmierć medyka w 1516 r. w trakcie panującej wówczas w Krakowie zarazy.

Keywords: Jan Kośmider from Ostrzeszów, University of Krakow in the sixteenth century, Faculty of the Medicine at the University of Krakow, University of Bologna in the sixteenth century

Summary

This article presents the life of Jan Kośmider, a forgotten physician from the beginning of the sixteenth century. After studying in Cracow, Jan lectured for several years (1499-1503) in the Faculty of Liberal Arts at the University of Krakow. In 1511, he obtained a doctorate in medicine in Bologna. After returning to Poland, he joined the Faculty of Medicine at the University of Krakow. He became the dean of that faculty in 1513. He was known as a persistent defender of restricting the right to practice medicine to only individuals holding a doctorate in the field, for which he was sometimes harassed. The career of Jan Kośmider at the University of Krakow was short due to his early death in 1516 during an outbreak of plague in Cracow at the time.

BOHATER NINIEJSZEGO SZKICU NIE DOCZekał się większego zainteresowania w historiografii, nie licząc krótkich not w *Słowniku lekarzy polskich* Stanisława Kościńskiego, w szkicu Józefa Majera o profesorach medycyny czy zarysie dziejów Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Krakowskiego Leona Wachholza [1]. Pomija go w swojej *Kronice lekarzy krakowskich do końca XVI wieku* Jan Lachs, który swoje opracowanie oparł w głównej mierze na źródłach miejskich, a w nich na próżno szukać informacji o Janie Kośmiderze [2]. Przygodnie wspominają o nim autorzy opisujący spory pomiędzy członkami społeczności akademickiej Uniwersytetu Krakowskiego [3]. Wymienia go też Mieczysław Markowski w wykazie medyków wykładających na fakultecie lekarskim w krakowskiej wszechnicy [4]. Biorąc pod uwagę fakt, że Jan Kośmider to doktor medycyny Uniwersytetu Bolońskiego (1511) i dziekan Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Krakowskiego (1513) warto przypomnieć jego sylwetkę. Z pewnością brak większego zainteresowania tym medykiem w historiografii (nie ma nawet biogramu w *Polskim Słowniku Biograficznym*) bierze się stąd, że bardzo szybko, bo zaledwie w pięć lat po uzyskaniu stopnia doktorskiego umarł w trakcie szalejącej w 1516 r. w Krakowie zarazy. Wielkim ułatwieniem przy opracowaniu tego szkicu biograficznego jest udostępniona niedawno w sieci baza studentów Uniwersytetu Krakowskiego, która zbiera podstawowe informacje źródłowe o danej osobie (ograniczone zasadniczo do krakowskich źródeł uniwersyteckich, bez odniesień do studiów zagranicznych) [5].

Jan pochodził z Ostrzeszowa w ziemi wieluńskiej. Nazwisko Kośmider w uniwersyteckich aktach pojawia się bardzo rzadko, zazwyczaj Jan był określany jako Jan z Ostrzeszowa. Przy okazji inkorporacji do fakultetu medycznego na początku 1512 r. został określony jako *Johannes de Ostrzeschow alias Koszmyder* [6]. Nazwisko Jana z Ostrzeszowa potwierdzają także późniejsze XVI-wieczne wykazy doktorów medycyny krakowskiego uniwersytetu, w których już zawsze jest wspominany jako Jan Kośmider z Ostrzeszowa [7]. Jego nazwisko Kazimierz Rymut tłumaczy jako pochodzące od niemieckiego słowa Koschmieder i oznaczające człowieka roztargnionego [8]. Być może takimi cechami charakteryzowali się przodkowie Jana, zapewne mieszczenie ostrzeszowscy. To po nich Jan odziedziczył niektóre cechy charakteru związane z pewnym roztrzepaniem, czego dowodzi jego osobliwe zachowanie w 1493 r. w murach krakowskiego uniwersytetu, gdy będąc już bakałarzem nazwał innego bakałarza mazowiecką świnią (jako że ten z tej ziemi pochodził). Tej sprawie przyjrzymy się bliżej za chwilę. Nazwisko Kośmider było na pewno zbyt trudne dla skryby Uniwersytetu

Bolońskiego, który wpisując do uniwersyteckich protokołów w 1511 r. fakt uzyskania przez Jana stopnia doktorskiego z medycyny nazwał go Janem Kunzą [9].

Nie jest łatwo uchwycić początki akademickiej drogi Jana z Ostrzeszowa. W drugiej połowie XV wieku wpisało się bowiem do uniwersyteckiej metryki w Krakowie dwóch Janów z Ostrzeszowa, jeden (jako syn Marcina) w 1480 r. i drugi (syn Łukasza) w 1484 r. [10]. Jesteśmy w stanie dokładnie podać, kiedy Jan uzyskał magisterium. Stało się to w 1499 r., albowiem zaraz potem rozpoczął wykłady na Wydziale Sztuk Wyzwolonych Uniwersytetu Krakowskiego [11]. Gorzej wygląda sprawa z określeniem czasu uzyskania stopnia bakałarza. W aktach rektorskich nasz Jan występuje z tym tytułem już w 1493 r. [12], zatem możemy go identyfikować z Janem z Ostrzeszowa, który uzyskał bakałareat w 1487 r. [13] Co prawda daje to dosyć dużą rozpiętość czasową pomiędzy jednym a drugim stopniem uniwersyteckim (12 lat), ale źródła nie pozwalają tutaj na wiele swobody. Skoro w 1487 r. był bakałarzem, to raczej wpisał się na studia w 1484 r. W ten sposób z dużą dozą prawdopodobieństwa otrzymujemy także informację o imieniu jego ojca (Łukasz). Podczas immatrykulacji uiszczył do uniwersyteckiej kasy opłatę w wysokości 4 groszy, czyli połowę obowiązującej taksy. Wynika z tego, że nie pochodził ze zbyt zamożnej rodziny.

Jako bakałarz pojawia się kilkakrotnie na kartach księgi sądu rektorskiego. W czerwcu 1493 r. procesował się z bakałarzem Mikołajem ze Skawiny, rektorem szkoły parafialnej św. Ducha [14], zaś w lipcu tego roku ciągał go przed oblicze sądu rektorskiego niejaki student Andrzej syn Grzegorza z Miedniewic [15]. Jeszcze w tym samym miesiącu Jan ponownie był przed obliczem sądu, tym razem pozwany przez innego bakałarza, Jana z Błonia, pochodzącego z Mazowsza. Sprawa była dosyć poważna i bulwersująca, albowiem Kośmider publicznie (bo w domu rektora) znieważał Jana z Błonia nazywając go „mazowiecką świnią”. Nie ograniczył się tylko do tej inwektywy, ale zapewne będąc wzburzony mówił dalej, że „Mazowszan powinno wyróżnić się jak świnię”, a na dodatek nazwał swojego adwersarza idiotą i burzycielem. Jan z Błonia za te obelgi domagał się odszkodowania w wysokości 100 florenów [16]. Tomasz Jurek, który analizował tę zapiskę uważa, że mamy tutaj do czynienia z odwołaniem się do typowych wyobrażeń stereotypowych w odniesieniu do mieszkańców Mazowsza, chociaż trzeba mieć na uwadze fakt, że te okropne słowa padły w dużym emocjonalnym uniesieniu [17]. Dalszego przebiegu tej sprawy nie znamy.

Po uzyskaniu w 1499 r. magisterium (na znakomitym pierwszym miejscu w rankingu osób przystępujących do egzaminu) [18] Jan Kośmider rozpoczął wykład

dy na Wydziale Sztuk Wyzwolonych, które prowadził do 1503 r. Wykładał głównie Arystotelesa (*Etyka, De caelo et mundo, Parva naturalia, Libri phisicorum*), ale także komentował dzieło Campanusa z Novary *Theorica planetarum, Elementy* Euklidesa i *Paradoxa* Cicerona [19]. Dnia 22 kwietnia 1501 r. został przyjęty do fakultetu sztuk wyzwolonych [20]. W ciągu swojej czteroletniej kariery wykładowcy uniwersyteckiego zazwyczaj bardzo sumiennie odbywał wszystkie zajęcia. Zaledwie w kilku semestrach (w 1502 i 1503 r.) zdarzyła mu się nieobecność na dwóch zajęciach (jeśli dobrze rozumiemy, że kreski przy nazwiskach wykładowców w *Liber diligentiarum* oznaczają ich nieobecności na zajęciach) [21]. Uniwersytet Krakowski nie wypracował klarownych zasad w odniesieniu do absencji wykładowców na zajęciach w odróżnieniu od Uniwersytetu Bolońskiego, gdzie od drugiej połowy XV w. obowiązywał bardzo czytelny system kontroli odbywania zajęć z dosyć poważnymi konsekwencjami finansowymi za zaniedbywanie nauczycielskich powinności [22].

Jan Kośmider w trakcie swojej pedagogicznej działalności w Uniwersytecie Krakowskim zamieszkiwał w Bursie Ubogich. W 1502 r. decyzją jej seniora Alberta ze Swolszewic i Piotrkowa został usunięty z bursy z powodu świerzbu. Gdy zaskarżył tę decyzję do sądu rektorskiego ten postanowił, aby Jan mógł nadal zamieszkiwać w bursie przestrzegając jej statutów, a senior bursy został upomniany, by „non molestet predictum magistrum pro levibus causis, ad rem non pertinentibus, nec per se nec per alios” [23]. Jak wynika z książki pilności krakowskiej wszechnicy (*Liber diligentiarum*) Kośmider pojawił się w sali wykładowej uniwersytetu po raz ostatni w drugiej połowie 1503 r. [24] Zapewne udał się wówczas, wzorem wielu swoich kolegów, na dalsze studia do Bolonii. Wybrał medycynę, która dawała duże możliwości polepszenia bytu materialnego. Przypomnę tylko, że Kośmider pochodził z niezbyt zamożnej rodziny mieszczańskiej. W Bolonii, do której przybył zapewne w 1504 r., spotkał wielu swoich rodaków, nie czuł się zatem samotnie wśród gwaru studentów z różnych zakątków Europy [25]. W Bolonii spotkał Jana Noskowskiego, który później, podobnie zresztą jak Kośmider, był wykładowcą medycyny na krakowskiej wszechnicy [26].

Podczas bolońskich studiów Kośmider słuchał wykładów znakomitych profesorów. Największą sławą cieszył się wówczas Alexander Achillinus, który miał wykład z medycyny, natomiast chirurgii uczyli m.in. Jakub Berengario da Carpi i Polak Maciej Sieprawski. Przybliżę krótko sylwetki tych profesorów. Achillinus był bolończykiem i absolwentem tamtejszego uniwersytetu (1484) [27]. Zaraz po studiach rozpoczął karierę

akademicką. Wykładał zrazu logikę, potem filozofię, wreszcie medycynę [28]. Dużo publikował. Jego pierwsze dzieło, *Quolibeta de intelligentiis*, wyszło drukiem w 1494 r. Łącznie opublikował 11 druków, niektóre zostały wydane już po śmierci przez jego brata Giovanni Filoteo Achillini [29]. W 1520 r. wyszło ważne dzieło poświęcone anatomii: *Annotationes anatomicae* [30]. Akademicką działalność w Bolonii Achillinus przerwał jedynie w latach 1506-1508, kiedy to wykładał filozofię na uniwersytecie w Padwie. Wyjazd do Padwy był spowodowany zaburzeniami politycznymi w Bolonii, gdy miasto zostało zajęte przez wojska papieża Juliusza II w listopadzie 1506 r. [31] Władze komuny bolońskiej, która finansowała uniwersytet, były z tej decyzji Achillinusa bardzo niezadowolone i za nieobecność w salach wykładowych nałożyły na niego dużą karę finansową [32]. Po powrocie do Bolonii wykładał nadal medycynę oraz filozofię. Przymierzał się do zajęć z *Fizyki* Arystotelesa, ale z powodu zamknięcia uniwersytetu w Bolonii w pierwszych miesiącach 1512 r. tych zajęć nie zaczął [33]. Umarł niespodziewanie 2 sierpnia 1512 r., a jego doczesne szczątki spoczęły w rodzinnej kaplicy w kościele San Martino Maggiore w Bolonii [34].

Chirurgię wykładał w Bolonii m.in. Jakub Berengario da Carpi. Pochodził on z rodziny lekarskiej, albowiem chirurgiem był jego ojciec Faustino Barigazzi. Syn postanowił kontynuować rodzinne tradycje, chociaż nie wiadomo dlaczego zmienił swoje nazwisko z Barigazzi na Berengario [35]. Dyplom z medycyny uzyskał w Bolonii w 1489 r. [36] Na marginesie wpisu o egzaminie doktorskim Berengaria uniwersytecki skryba dopisał potem notę: *Hic evasit magnum anatomicum* [37]. Już od 1502 r. Berengario wykładał w Bolonii chirurgię i niewątpliwie największe sukcesy odniósł właśnie w anatomii [38]. W 1506 r. papież Juliusz II nadał mu prawo miejskie w Bolonii [39]. Doceniając medyczne umiejętności Berengaria papież Leon X prosił go w 1513 r. o przybycie do Florencji w celu leczenia swojego krewnego, Alessandro Soderiniego. W późniejszych latach Jakub leczył w Ankonie władcę Florencji Wawrzyńca II Medyceusza, a w Rzymie kardynała Pompeo Colonnę [40]. Oprócz profesorskiego angażu w uniwersytecie Berengario w latach 1508-1512 był zatrudniony przez władzę komuny bolońskiej jako lekarz odpowiedzialny za chorych przebywających w szpitalu zakaźnym św. Hioba, jak również miał doglądać innych chorych w ich domach z powodu panującej wówczas w mieście epidemii [41]. Jako profesor Uniwersytetu Bolońskiego Berengario cieszył się wielkim wzięciem u studentów. Jak zauważył autor jego biografii, V. Putti, na wykłady Berengario uczęszczało zazwyczaj kilkunastu studentów, gdy tymczasem na zajęcia prowadzone

równoległe z chirurgii przez Dominika della Lana cho-
dziło zaledwie trzech studentów [42]. Spod pióra Be-
rengario wyszło kilka ważnych dzieł. W 1514 r. wydał
Anatomię Mondiniego (Mondino de'Luzzi, włoski anat-
om żyjący na przełomie XIII i XIV w.). W 1518 r. opu-
blikał dziełko zatytułowane *Tractatus de fractura cal-
ve sive cranei*, zaś trzy lata później najważniejsze swoje
dzieło czyli komentarz do pracy Mondiniego (*Com-
mentaria cum amplissimis additionibus super Anato-
mia Mundini*). Wreszcie w 1522 r. wydał kompendium
ludzkiej anatomii w dziele *Isagogae breves* [43]. Prace
te, wraz z tablicami ilustrującymi poszczególne ludzkie
organy, były oparte na przeprowadzanych przez Beren-
gario sekcjach zwłok (w komentarzu do *Anatomii* Mon-
diniego opisuje na przykład przeprowadzoną w swoim
domu sekcję zwłok kobiety, która była w dziewiątym
miesiącu ciąży) [44]. Berengario w 1527 r. zaprzestał
wykładów w Bolonii. Niebawem, bo pod koniec 1530 r.
umarł w Ferrarze i tam został pochowany [45].

Jan Kośmider słuchał też wykładów swojego rodaka,
Macieja Sieprawskiego z Bochni, który od 1509 r.
wykładał w Bolonii chirurgię [46]. Oprócz działalności
uniwersyteckiej Sieprawski, podobnie jak Berengario,
poświęcał się praktyce lekarskiej, lecząc w szpitalu za-
kaźnym św. Hioba. Pracując w Uniwersytecie Boloń-
skim w czasie, gdy przebywało tam wielu studentów
z Polski, Maciej sprawował nad nimi lekarską kuratelę:
odwiedzał ich, dopytywał o stan zdrowia, a w przypad-
ku choroby udzielał stosownej pomocy. Świadczy o tym
korespondencja studentów bolońskich z prymasem Ja-
nem Łaskim z 1515 r. [47] W 1517 r. Sieprawski wyje-
chał na Węgry w celu leczenia ówczesnego arcybisku-
pa Kalocsy, Grzegorza Frangepána [48]. Po powrocie
z Węgier w maju 1518 r. Maciej nie wykładał już chirur-
gii na uniwersytecie, natomiast jest poświadczony jako
lekarz wolontariusz w szpitalu zakaźnym św. Hioba. Na
tej informacji kończą się zarazem źródła wspominające
Sieprawskiego. Być może niebawem umarł [49].

Studia bolońskie Jan Kośmider zakończył 27 maja
1511 r. uzyskaniem stopnia doktorskiego z medycyny.
Jego promotorami byli profesorowie: wspomniany
Aleksander Achillinus i Ludwik de Leonibus [50]. In-
sygnia doktorskie wręczył mu ten pierwszy uczony. Jak
wspomniałem już wyżej nazwisko Kośmider musiało
być zbyt trudne dla miejscowego pisarza, który zapisał
go w aktach uniwersyteckich jako Jan Kunza. Warto też
dodać, że w bolońskim archiwum zachowało się tajem-
nicze *dubium* z medycyny niejakiego Jana z Polski [51].
Owe *dubium* to krótka teza z dziedziny, którą student
chciał wykładać (jeszcze przed uzyskaniem doktoratu),
aby zarobić parę groszy na pokrycie stosunkowo sporych
wydatków związanych z egzaminem doktorskim.

Dopiero po zaakceptowaniu przez grono profesorskie
student w najbliższym roku akademickim mógł pro-
wodzić zajęcia. Student był zobowiązany przystąpić do
egzaminu doktorskiego po zakończeniu prowadzonego
kursu. Odpowiednia komisja profesorska dopuściła 28
kwietnia 1511 r. Jana do prowadzenia zajęć z medycyny
[52]. W zachowanych rotulach uniwersyteckich
faktycznie widnieje nazwisko Jana z Polski (*Johannes
Polonus*) jako wykładowego medycynę w roku akade-
mickim 1511/12 [53]. Jak już wspomniałem, Jan Ko-
śmider uzyskał doktorat z medycyny 27 maja 1511 r.,
zatem zanim tajemniczy Jan z Polski rozpoczął zajęcia,
za które mógł opłacić procedurę uzyskania stopnia
doktorskiego. Są to zatem dwie różne osoby i nie można
utożsamiać owego Jana z Polski z naszym Janem Ko-
śmiderem.

Po uzyskaniu stopnia doktorskiego powrócił Ko-
śmider do Krakowa, zamierzając poświęcić się karierze
uniwersyteckiej. Władze uniwersytetu już 22 sierp-
nia 1511 r. przekazały mu w dożywotnie użytkowanie
dom położony w pobliżu Bursy Węgierskiej, którego
poprzednim lokatorem był Jan z Kościana, doktor pra-
wa kanonicznego. Nowy nabywca zobowiązał się dom
wyremontować i odnowić [54]. Na początku 1512 r.
został przyjęty do Wydziału Lekarskiego Uniwersyte-
tu Krakowskiego uiszczając z tej racji należną opłatę
[55]. Z zachowanych konkluzji podejmowanych pod-
czas zgromadzeń profesorów Uniwersytetu wynika,
że Kośmider był aktywnym uczestnikiem życia aka-
demickiego [56]. Jego aktywność została doceniona
w środowisku Wydziału Lekarskiego, bowiem w 1513 r.
został dziekanem tegoż fakultetu [57]. Głośnym echem
odbił się jego konflikt z Mikołajem z Tuliszkowa, który
nie posiadając stopnia doktora z medycyny rozpoczął
praktykę lekarską [58]. Kośmider w latach 1513-1514
kilkakrotnie pozywał go za to przed oblicze sądu rek-
torskiego. Warto tu przypomnieć, że zgodnie z ustawa-
mi Wydziału Lekarskiego z 1433 r., jak i konkluzjami
uniwersyteckimi z 1511 r. ci, którzy nie pobierali prak-
tycznej i teoretycznej nauki przez 5 lat, nie mogli inkor-
porować się do wydziału, a tym samym leczyć chorych.
W odniesieniu do tych, którzy pomimo tych zakazów,
dalej praktykowali w sztuce lekarskiej, konkluzje prze-
widywały kary w wysokości 1 grzywny (gdy zostali
przyłapani na wykonywaniu nielegalnej praktyki lekar-
skiej pierwszy raz), 2 grzywien (w przypadku recydy-
wy) lub wreszcie wykluczenia ze społeczności uniwer-
syteckiej [59]. Musiało między adwersarzami dojść do
poważnego osobistego zatargu, bowiem z jednej i dru-
giej strony padały kalumnie i poważne oskarżenia, na
pewno nieliczące ze statusem społecznym zaciętrze-
wionych stron. Oskarżony Mikołaj z Tuliszkowa nawet

przed obliczem rektora, w listopadzie 1513 r., zwyzywał Kośmidera mówiąc o nim, że zawsze był „psem, głupcem i pyszałkiem”, a pomniejszając jego włoskie studia powiedział, że wrócił z Italii osłem (w domyśle głupi jak osioł) [60]. Sprawa powróciła na sądową wokandę rektora w maju 1514 r., gdy okazało się, że Mikołaj z Tuliszkowa nie zaprzestał swojej nielegalnej praktyki lekarskiej. Przed obliczem rektora tłumaczył, że leczy jedynie „drogich i serdecznych przyjaciół” [61]. Sprawa przeciągnęła się do połowy lipca 1514 r., kiedy to podczas zgromadzenia profesorów i dziekanów wszystkich wydziałów uniwersytetu biorąc pod uwagę niedostatek lekarzy ze stopniem doktora w Uniwersytecie Krakowskim pozwolono Mikołajowi z Tuliszkowa na udzielanie porad lekarskich, ale jedynie *in casibus minoris* i to pod nadzorem swojego promotora i zarazem ówczesnego dziekana Wydziału Lekarskiego Jana Śmigła [62].

W połowie 1514 r. sąd rektorski rozpatrywał jeszcze jedną sprawę, w którą poniekąd był zamieszany Jan Kośmider. Poszło mianowicie o to, że jego sługa, nie mogąc korzystać z ustępu w domu doktora Jana, udawał się w tym celu do znajdującej się w Bursie Węgierskiej latryny (przypomnę, że dom Kośmidera sąsiadował z budynkiem tej bursy). Nie byłoby w tym nic dziwnego, gdyby nie to, że pewnego razu ów sługa zabrudził latrynę, a Węgrzy, gdy się o tym dowiedzieli, zaczęli szarpać go za włosy i przewrócili na ziemię. Agresywnymi studentami byli Tomasz z Győr i Jan ze Starej Budy. Ten dosyć specyficzny spór rozstrzygnął sąd w ten sposób, że oprócz nałożenia kary finansowej na agresywnych żaków węgierskich pozwolił owemu słudze nadal korzystać z ustępu w Bursie, albowiem dom doktora Kośmidera „secretum pro familia non habet” [63]. To już ostatnia wzmianka źródłowa o działalności Jana Kośmidera z Ostrzeszowa w Uniwersytecie Krakowskim. Zmarł 3 października 1516 r. w wyniku szalejącej wówczas w Krakowie zarazy [64].

Sumując ten szkic trzeba zauważyć, że boloński doktorat z medycyny otworzył Janowi Kośmiderowi z Ostrzeszowa drogę do uniwersyteckiej kariery. Wcześniej, jeszcze jako magister, wykładał przez kilka lat (1499-1503) na Wydziale Sztuk Wyzwolonych Uniwersytetu Krakowskiego. W 1513 r. był dziekanem fakultetu medycznego. Dał się poznać jako wytrwały obrońca prawa do wykonywania zawodu medyka tylko przez osoby legitymujące się doktoratem z tej dziedziny, za czasami spotykały go wulgarnie wyzwiska. Kariera Jana Kośmidera w Uniwersytecie Krakowskim była krótka ze względu na rychłą śmierć medyka w 1516 r.

Przypisy:

- [1] KOŚMIŃSKI S., *Słownik lekarzów polskich...*, Warszawa 1883, 373; MAJER J., *Wiadomości z życia profesorów Wydziału Lekarskiego w Uniwersytecie Jagiellońskim*, [w:] *Pismo zbiorowe wileńskie*, Wilno 1862, 239; WACHHOLZ L., *Wydział Lekarski Uniwersytetu Krakowskiego i jego grono nauczycielskie od r. 1364-1918*, Kraków 1935, 31.
- [2] LACHS J., *Kronika lekarzy krakowskich do końca XVI wieku. Przyczynki archiwalne*, Kraków 1909.
- [3] BARYCZ H., *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*, Kraków 1935, 232; HAJDUKIEWICZ L., *Mikołaj z Tuliszkowa (zm. ok. 1534)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, 21, 1976, 144; JUREK T., *Mazowieckie świnie, Ślązacy i dobrzy ludzie z ziemi sandomierskiej. Z badań nad stereotypami dzielnicowymi w Polsce późnośredniowiecznej*, [w:] *Świat średniowiecza. Studia ofiarowane Profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi*, red. A. Bartoszewicz, G. Myśliwski, J. Pysiak, P. Żmudzki, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, 718-719; KELÉNYI B., *Magyarországi diákok mindennapjai a középkori Krakói Egyetemen*, [w:] *Universitas – Historia. Tanulmányok a 70 éves Szögi László tiszteletére*, red. I. Draskóczy, J. Varga, V. Zsidi, Magyar Levéltárosok Egyesülete, Budapest 2018, 95-96.
- [4] MARKOWSKI M., *Les manuscrits des listes de docteurs en médecine a l'université de Cracovie entre 1400 et 1611*, „Mediaevalia Philosophica Polonorum”, 1974, 20, 130, 133, 135; Tenże, *Pierwsi doktorzy medycyny Uniwersytetu Krakowskiego w świetle źródeł rękopiśmiennych*, „Przegląd Tomistyczny”, 1997, 6-7, 326, 328, 331.
- [5] *Jan Kośmider z Ostrzeszowa* (Id: 2017768), w: Corpus Academicum Cracoviense (CAC), URL: http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/2017768_Jan_Ko%5C%9Bmider_z_Ostrzeszowa (Dostęp: 01.05.2020).
- [6] Biblioteka Jagiellońska w Krakowie (dalej: BJ), rkps 248 (*Rationarium antiquum procuratoris Universitatis Cracoviensis ab a. 1507-1518*), k. 80v.
- [7] MARKOWSKI M., *Les manuscrits*, 130, 133, 135; Tenże, *Pierwsi doktorzy*, 326, 328, 331.
- [8] RYMUT K., *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. 1, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, Kraków 1999, 449-450. Zob. też TASZYCKI W., *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. 3, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 1971-1973, 107.
- [9] Archivio di stato di Bologna (dalej: ASB), Studio, nr 217 (*Primo libro segreto di medicina – Registri d'atti dei collegi 1504-1575*), k. 18 (*Joannes Kunza Polonus*).
- [10] *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400-1508*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, przy współpracy R. Grzesika, t. 1, Wydawnictwo

Societas Vistulana, Kraków 2004, 412 [80e/092]; 443 [84h/296].

[11] *Najstarsza księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1402-1541* (dalej: NKP), wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, Instytut Historii PAN, Warszawa 2011, 262 [99/1M]; *Liber diligentiarum facultatis artisticae Universitatis Cracoviensis* (dalej: *Liber diligenciarum*), pars 1 (1487–1563), ed. W. Wisłocki, Cracoviae 1886, 43 n.

[12] *Acta rectoralia Almae Universitatis Studii Cracoviensis inde ab anno MCCCCLXIX* (dalej: AR), T. 1, ed. W. Wisłocki, Cracoviae 1893, nr 1553, 1562, 1573, 1580.

[13] NKP, 249 [87/79B].

[14] AR, nr 1553, 1562.

[15] AR, nr 1573.

[16] AR, nr 1580.

[17] JUREK T., *Mazowieckie świnie*, 718-719 (nie wiadomo dlaczego Autor przesunął o 10 lat datę zapiski (1483 zamiast 1493) i w efekcie czego twierdzi błędnie, że Kośmider był wówczas studentem, a cały spór był na linii: scholar i przedstawiciel kadry nauczającej). Wspomina o tej kłótni także KNOLL, P. W., „A Pearl of Powerful Learning”. *The University of Cracow in the Fifteenth Century*, Brill, Leiden–Boston 2016, 207.

[18] NKP, 262 [99/1M].

[19] *Liber diligenciarum*, 43-62; KOWALCZYK M., *Studia nad życiem i działalnością Macieja z Szydłowa*, „Folia Historica Cracoviensia”, 1996, 3, 78. O programie z zakresu sztuk wyzwolonych na Uniwersytecie Krakowskim w XV zob. SZELIŃSKA W., *Czeski student Aleksy de Trebon i jego indeks. Karta z działalności pedagogicznej Uniwersytetu Krakowskiego w końcu XV w.*, „Rocznik Naukowo-Dadaktyczny WSP w Krakowie, Prace Bibliotekoznawcze”, 1987, 4, 5-22; OŻÓG K., *Zakres i metody nauczania septem artes na Wydziale Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego w XV wieku*, [w:] *Septem artes w kształtowaniu kultury umysłowej w Polsce średniowiecznej. Wybrane zagadnienia*, red. T. Michałowska, Wydawnictwo Chronicon, Wrocław 2007, 105-123.

[20] *Liber diligenciarum*, 53.

[21] *Liber diligenciarum*, 57, 59, 63.

[22] SROKA S. A., *System kontroli odbywania zajęć w Uniwersytecie Bolońskim w XV w.*, [w:] *Silesia–Polonia–Europa. Studia historyczne dedykowane Profesorowi Idzemu Panicowi*, pod red. J. Sperki, Wydawnictwo Cum Laude, Katowice, Bielsko-Biała 2019, 285-292. Uosobieniem tego systemu był urzędnik uniwersytecki, zwany punctator (zapewne powszechnie niezbyt lubiany), do którego obowiązków należało codzienne sprawdzanie odbywania zajęć. Nakładał on kary (czyli punkty, stąd tego nazwa punctator) na wykładowców,

którzy nie odbywali zajęć lub odbywali je w skróconym wymiarze czasu, ale także jeśli na zajęciach pojawiło się mniej niż pięciu studentów. Punkty te były następnie przeliczane na pieniądze, a te z kolei były odejmowane od wynagrodzenia. W Uniwersytecie Krakowskim dopiero od lat trzydziestych XVI w. spotykamy częstsze nagany, w tym także kary finansowe, udzielane przez rektora profesorom zaniedbującym swoje wykłady. Nie było jednak, tak jak w Bolonii, klarownego systemu kar za opieszałość w tym zakresie. Zob. WINNICZUK L., *Nieobowiązkowi profesorowie Akademii Krakowskiej w XVI wieku*, „Meander”, 1961, 16, 419-422.

[23] AR, nr 1913.

[24] *Liber diligenciarum*, 62.

[25] *Laudatio Bononiae. Atti del Convegno storico italo-polacco svoltosi a Bologna dal 26 al 31 maggio 1988 in occasione del Nono Centenario dell'Alma Mater Studiorum*, ed. R. C. LEWANSKI, Varsavia 1990, 494 n.; SROKA S. A., *Studenci z Polski dopuszczeni do prowadzenia zajęć na Uniwersytecie Bolońskim na początku XVI wieku*, „Roczniki Historyczne”, 2018, 84, 293-309; Tegoż, *Polish Surgeons in Bologna in the First Quarter of the Sixteenth Century*, „Annali di storia delle università italiane”, 2018, 22, nr 2, 115-122; Tegoż, *O dwóch krakowskich prawnikach wypromowanych w Bolonii na początku XVI wieku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne”, 2019, 146, z. 4, 703-714.

[26] SROKA, S. A., *Kariera lekarska Jana Noskowskiego (1478-1542)*, „Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne”, 2020, 29, 15-28.

[27] BRONZINO G., *Notitia doctorum sive catalogus doctorum qui in collegis philosophiae et medicinae Bononiae laureati fuerunt ab anno 1480 usque ad annum 1800*, Milano 1962, 1; MATSEN H. S., *Alessandro Achillini (1463-1512) and His Doctrine of “Universals” and “Transcendentals”*. A Study in Renaissance Ockhamism, Bucknell University Press, London 1974, 21.

[28] *I rotuli dei lettori, legisti e artisti dello Studio Bolognese dal 1384 al 1799*, wyd. U. Dallari, vol. 1, Bologna 1888, 128 n.

[29] MATSEN H. S., op. cit, s. 26-34.

[30] Ibidem, s. 34.

[31] FRATI L., *Le due spedizioni militari di Giulio II tratte dal diario Paride Grassi bolognese*, Bologna 1886, 84-96; Tegoż, *Ancora delle monete gettate al popolo nel solenne ingresso in Bologna di Giulio II, l'anno 1506*, „Rivista Italiana di Numismatica”, 1900, 13, 205-210.

[32] MATSEN H. S., *Alessandro Achillini (1463-1512) as professor of philosophy in the “Studio” of Padua (1506-1508)*, „Quaderni per la storia dell'Università di Padova”, 1968, 1, 91-110.

- [33] [Na początku 1512 r. (od stycznia do marca) nie odbywały się w Uniwersytecie Bolońskim zajęcia, ani egzaminy doktorskie. Wykładowcy otrzymali pierwsze wynagrodzenie dopiero na początku sierpnia. Achillinus wspominał o tej niecodziennej sytuacji w explicite swojego opublikowanego w tymże roku w Bolonii dzieła: *Expositio primi physicorum* pisząc: *Hispanis Bononiam armis impetentibus et moenia machinis deicientibus*. Wpis ten odnosi się do oblężenia Bolonii przez wojska papieskie i hiszpańskie na początku 1512 r. MATSEN H. S., *Alessandro Achillini*, 24-25.
- [34] MATSEN H. S., *Alessandro Achillini*, 24-25.
- [35] Kompletną biografię Jakuba Berengario, z dużym aneksem źródłowym, napisał w 1937 r. PUTTI V., *Berengario da Carpi*, Bologna 1937. Zob. też *Jacopo Berengario da Carpi*, red. T. Previdi, Carpi 2005.
- [36] BRONZINO G., op. cit., s. 3.
- [37] JACOPO BERENGARIO DA CARPI, 16.
- [38] *I rotuli dei lettori*, 181.
- [39] PUTTI V., op. cit., s. 28-29.
- [40] JACOPO BERENGARIO DA CARPI, 17-18.
- [41] PUTTI V., op. cit., s. 30.
- [42] *Ibidem*, s. 29.
- [43] DURANTI T., *Reading the Corpse in the Late Middle Ages (Bologna, Mid-13th Century – Early 16th Century)*, [w:] *The Body of Evidence. Corpses and Proofs in Early Modern European Medicine*, ed. by F. P. de Ceglia, Brill 2020, 100 (Medieval and Early Modern Philosophy and Science, vol. 30).
- [44] CARLINO A., *Books of the Body. Anatomical Ritual and Renaissance Learning*, trans. by J. Tedeschi, A. C. Tedeschi, University of Chicago Press, Chicago-London 1999, 193.
- [45] JACOPO BERENGARIO DA CARPI, 28.
- [46] AULIZIO F., *Il polacco Mattias Sepravicius lettore all'Università di Bologna*, [w:] *Atti del XVIII Congresso Italiano di storia della medicina*, Sanremo 1962, 630-642; SROKA S. A., *Studenci z Polski*, 295-298; Tegoż, *Polish Surgeons*, 115-119.
- [47] POCIECHA W., *Ze studiów bolońskich Jana Łaskiego*, „Reformacja w Polsce”, 1926, 4, 144-152; GŁADYSZEWSKI L., *La corrispondenza degli studenti bolognesi con il primate Jan Łaski nel 1515*, [w:] *Commentationes historicae. Almae Matri Studiorum Bononiensi novem saecula feliciter celebranti ab Universitate Iagellonica Cracoviensi oblatae*, Warszawa-Kraków 1988, 134-135.
- [48] SROKA S. A., *Studenci z Polski*, 298.
- [49] *Ibidem*.
- [50] ASB, Studio, nr 217, k. 18: „Dominus Joannes Kunza Polonus cum decem et octo duchatorum solutione, ut fieri consuevit, hoc die 27 Mai doctor in sacra medicina ab omnibus meritissime decernitur. Promotores domini magistri Alexander Achillinus et Ludovicus Leo fuerunt et ab eodemque Alexandro Achillino insignitus est”; Windakiewicz S., *Informacja o aktach Uniwersytetu Bolońskiego*, „Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce”, 1892, 7, 140; Bronzino G., op. cit., s. 12.
- [51] ASB, Riformatori dello Studio, T. 57: Dispute e ripetizioni di scolari per ottenere letture d'università, k. 324. Podobizna tego dubium, w: *Laudatio Bononiae*, 242. Zob. SROKA S. A., *Studenci z Polski*, 300-301.
- [52] ASB, Riformatori dello Studio, T. 57, k. 323.
- [53] *I rotuli dei lettori*, 213.
- [54] *Conclusiones Universitatis Cracoviensis ab anno 1441 ad annum 1589* (dalej: CUC), wyd. H. Barycz, Kraków 1933, nr 166.
- [55] BJ, rkps 248, k. 80v.: „Item sabbato post Epiphanie Domini a doctore Joanne de Ostrzeschow alias Koszmyder racione fisci et sue incorporacionis pro gradu doctoratus in medicinis III fl. hoc est I marca III fert. et VI. gr. habui”.
- [56] CUC, nr 171, 181-183, 188.
- [57] CUC, nr 172.
- [58] BARYCZ H., *Historia*, 232; HAJDUKIEWICZ L., *Mikołaj z Tuliszkowa*, 144.
- [59] SKULIMOWSKI M., *Pierwsze ustawy Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Krakowskiego z r. 1433*, „Archiwum Historii Medycyny”, 1960, 23, nr 2, 221-234; *Conclusiones*, nr 168; SROKA S. A., *Kariera lekarska*, 15-28.
- [60] CUC, nr 187; WACHHOLZ L., *Wydział Lekarski*, 19.
- [61] AR, nr 2275: “quod tantum amicis suis caris et intimis succurendo consulvit”.
- [62] CUC, nr 196; HAJDUKIEWICZ L., *Mikołaj z Tuliszkowa*, 144.
- [63] AR, nr 2281; BASTER M., *Students' Everyday Lives in the Colleges of the University of Cracow in the Sixteenth Century*, [w:] *Frühneuzeitliche Universitätskulturen. Kulturhistorische Perspektiven auf die Hochschulen in Europa* (Beihefte zum Archiv für Kulturgeschichte 65), hrsg. B. Krug-Richter, R. E. Mohrmann, Köln-Weimar-Wien 2009, 116; KELÉNYI B., *Magyarország diákok*, 95-96.
- [64] ARCHIWUM UNIwersytetu Jagiellońskiego, *Diariusz Marcina Biema z Olkusza* (odpis ks. Jana Fijałka z BJ Inc. 2697, rękopis bez sygnatury): pod 3 X 1516: „Magister Johannes Coszmider medicine doctor peste mortuus est Cracovie”. Dziękuję dr hab. Maciejowi Zdankowi za łaskawe użyczenie odpisu tego dziariusza w wersji elektronicznej. Na temat tej epidemii zob. WALAWENDER A., *Kronika klęsk elementarnych w Polsce i w krajach sąsiednich w latach 1450-1586*, T. 1: *Zjawiska meteorologiczne i pomory*, Lwów 1932, 81-82.